

**ZBORNİK RADOVA SA NAUČNOG SKUPA
«ODRŽIVI PROSTORNI, URBANI I RURALNI RAZVOJ SRBIJE»**

RECENZENTI:	dr Dimitrije Perišić dr Dobrivoje Tošković dr Božidar Stojanović dr Marija Nikolić dr Nada Milašin dr Ksenija Petovar dr Milorad Filipović
IZDAVAČ:	Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije
ZA IZDAVAČA:	dr Nenad Spasić
REDAKCIONI ODBOR:	dr Mila Pucar, predsednik dr Nada Milašin, zam. predsednika prof. dr Milica Bajić-Brković prof. dr Branislav Đorđević prof. dr Branislav Derić prof. Darko Marušić prof. dr Dimitrije Perišić prof. dr Borislav Stojkov prof. Predrag Cagić dr Miodrag Vujošević dr Slavka Zeković dr Marija Nikolić dr Mihailo Čanak mr Igor Marić arh. Branko Bojović arh. Ines Urošević - Maričić
UREDNICI PUBLIKACIJE:	dr Nada Milašin dr Nenad Spasić dr Miodrag Vujošević dr Mila Pucar
REDAKCIJA I LEKTURA TEKSTOVA:	dr Nada Milašin dr Marija Nikolić
TEHNIČKI UREDNIK:	Ines Urošević-Maričić
KOMPJUTERSKA OBRADA:	Olgica Bakić Vesna Jokić Jasna Petrić mr Omiljena Dželebdžić
DIZAJN KORICA:	Ines Urošević-Maričić
TIRAŽ:	300 primeraka
ŠTAMPA:	SGR-ŽIG-Zemun

U finansiranju publikacije učestvovalo je Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Rpublike Srbije

Naučni skup

«ODRŽIVI PROSTORNI, URBANI I RURALNI RAZVOJ SRBIJE»

SAVET SKUPA - POKROVITELJI SKUPA

- Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine
 - dr Nenad Lemajić, pomoćnik ministra
- Uprava za zaštitu životne sredine
 - Maja Krunic Lazić, savetnik u Upravi
- Ministarstvo za kapitalne investicije
 - dr Vladimir Milić, pomoćnik ministra
- Ministarstvo trgovine, turizma i usluga
 - Gordana Lukić, pomoćnik ministra
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
 - mr Vlada Tanacković, načelnik Sektora za investicije
- Republički zavod za razvoj
 - mr Edvard Jakopin, direktor
- Republička agencija za prostorno planiranje
 - dr Miodrag Janić, direktor
- Republička direkcija za puteve
 - Biljana Vuksanović, načelnik Sektora za razvoj
- Republički geodetski zavod
 - mr Milivoje Avramović, pomoćnik direktora
- Srpska akademija nauke i umetnosti
 - akad. Milan Lojanica, red. prof. Arh. fakulteta
- Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu
 - mr Dragana Bazik, prodekan i vanr. prof. Arh. fakulteta
- Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu
 - dr Stevan Stanković, red. prof. Geogr. fakulteta
- JP Elektroprivreda Srbije, Direkcija za razvoj i investicije
 - dr Emilija Boti, rukov. Službe za životnu sredinu
- GEPS - Grupa eksperata za prosperitet Srbije
 - dr Jovan Filipović, vanr. prof. FON-a, izvršni direktor GEPSa
- UN-HABITAT Program stanovanja i trajne integracije izbeglica
 - Đorđe Mojović, nacionalni direktor Programa
- Direkcija za urbanizam i izgradnju Kragujevca
 - dr Veroljub Trifunović, direktor

POČASNI ODBOR SKUPA

- dr Dimitrije Perišić, predsednik Naučnog veća Instituta (1985-2002.)
- Božidar Petrović, direktor Instituta (1976-79.)
- dr Ranko Trbojević, direktor Instituta (1983-85.)
- dr Mihailo Čanak, direktor Instituta (1986-89.)
- dr Nedeljko Borovnica, zam. direktora Instituta (1976-89.)

ORGANIZACIONI ODBOR SKUPA

- dr Nenad Spasić, direktor Instituta
- mr Igor Marić, pomoćnik direktora
- dr Božidar Stojanović, predsednik Naučnog veća
- dr Miodrag Vujošević, zamenik predsednika Naučnog veća
- dr Mila Pucar, zamenik predsednika Upravnog odbora

NAUČNI ODBOR SKUPA

- dr Božidar Stojanović, dipl.inž.tehn., naučni savetnik IAUS, predsednik
- dr Miodrag Vujošević, dipl.ekon., viši naučni saradnik IAUS, zamenik predsednika
- dr Dobrivoje Tošković, dipl.inž.arh., naučni savetnik IAUS
- dr Marija Nikolić, dipl.inž.agr., naučni savetnik IAUS
- dr Nenad Spasić, dipl.inž.arh., viši naučni saradnik IAUS
- dr Mila Pucar, dipl.inž.arh., viši naučni saradnik IAUS
- dr Radomir Malobabić, dipl.inž.građ. viši naučni saradnik IAUS
- dr Nada Milašin, dipl.inž.tehn., viši naučni saradnik IAUS
- dr Slavka Zeković, dipl.p.p., naučni saradnik IAUS
- dr Marija Maksin - Mičić, dipl.inž.arh., naučni saradnik IAUS
- dr Milica Bajić - Brković, dipl.inž.arh., generalni sekretar ISoCaRP-a, red.prof. Arhitektonskog fakulteta
- dr Borislav Stojkov, dipl.inž.arh., red. prof. Geografskog fakulteta
- dr Nenad Đajić, dipl.inž.maš., red. prof. Rudarsko-geološkog fakulteta
- dr Mihajlo Maletin, dipl.inž.građ., red. prof. Građevinskog fakulteta
- dr Branislav Derić, dipl.ekon., red. prof. Geografskog fakulteta
- dr Branislav Đorđević, dipl.inž.građ., red.prof. Građevinskog fakulteta
- dr Milorad Filipović, dipl.ekon., vanr. prof. Ekonomskog fakulteta
- dr Milan Bursać, dipl.geograf., direktor Geografskog instituta "Jovan Cvijić"
- dr Ksenija Petovar, dipl.sociol., vanr. prof. Arhitektonskog i Geografskog fakulteta
- dr Dejan Đorđević, dipl.p.p., van.prof. Geografskog fakulteta
- dr Vladimir Depolo, dipl.inž.saobr., naučni saradnik, Direkcija za građevinsko zemljište Beograd
- dr Panagiotis Getimis, direktor VEHR INSTITUTA, Atina
- dr John Glasson, prof. of School of the Built Environment, Oxford Brookes University
- dr Kaliopa Dimitrovska Andrews, d.i.a., direktor Urbanističnog inštituta Republike Slovenije
- dr Milenko Stanković, savetnik u Ministarstvu za prostorno uređenje Republike Srpske

SEKRETARIJAT SKUPA

- mr Omiljena Dželebdžić
- mr Tijana Crnčević
- Ines Urošević- Maričić
- Tamara Maričić
- Lepasava Negić

U Beogradu, 6-7. 12. 2004. godine

SADRŽAJ

ODRŽIVI PROSTORNI RAZVOJ SRBIJE

Dejan Đorđević DECENTRALIZOVANA SRBIJA I NJEN PROSTORNI RAZVOJ: PITANJE INSTRUMENATA I PITANJE KONCEPTA....	3
Aleksandra Đukić, Aleksandra Stupar GLOBALIZACIJA I REGIONALIZACIJA U FUNKCIJI ODRŽIVOSTI.....	7
Srboljub Đ. Stamenković, Marija Martinović SAVREMENI NASEOBINSKI PROBLEMI RURALNOG RAZVOJA SRBIJE.....	13
Stevan M. Stanković, Sanja Ćirković TURISTIČKA VALORIZACIJA I ODRŽIVI RAZVOJ PLANINA SRBIJE.....	19
Milan Medarević, Biljana Štjukić ODRŽIVO KORIŠĆENJE ŠUMA.....	25
Branislav Derić GOLIJA PARK PRIRODE - STRATEGIJA DUGOROČNOG RAZVOJA.....	31
Aleksandra Vladimirovna Soboljevski - Miljić BIOKLIMATSKI ELEMENTI PLANIRANJA U ODRŽIVOM URBANOM RAZVOJU.....	37

ODRŽIVI RAZVOJ I UREĐENJE PROSTORA

Radomir Malobabić, Olgica Bakić PROSTORNO - URBANISTIČKA PRAVILA I STANDARDI ZA ODRŽIVO UREĐENJE SEOSKIH NASELJA U SRBIJI.....	45
Milivoje Avramović UREĐENJE POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA KOMASACIJOM U REPUBLICI SRBIJI.....	55
Igor Marić, Božidar Manić URBANIZACIJA SEOSKIH NASELJA U PLANINSKIM PODRUČJIMA.....	65
Radomir Malobabić, Nikola Krunić PRAVILA UREĐENJA JAVNIH PUTEVA U PLANINSKIM PODRUČJIMA.....	69
Tijana Crmčević ODRŽIVO PEJZAŽNO UREĐENJE PRATEĆIH SADRŽAJA KONTAKTNE ZONE INFRASTRUKTURNIH KORIDORA AUTOPUTA.....	79
Željko Gašparović NEGATIVNI UTICAJ GRADITELJSTVA NA ODRŽIVI RAZVOJ U PLANINSKIM PODRUČJIMA.....	85

ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

B. Krstić OČUVANJE ARHITEKTONSKE BAŠTINE NA KOSOVU I REVITALIZACIJA MANASTIRA BANJSKA - KONCEPCIJA I OSTVARENJE.....	93
doc. B. Petrović, doc. I. Rašković NOVI KONAK MANASTIRA BANJSKA - JEDNA ARHITEKTONSKA PARADIGMA.....	101
S. Dimitrijević - Marković, mr R. Gajić PROBLEMATIKA ODRŽIVOG RAZVOJA ARHITEKTONSKOG NASLEĐA U URBANISTIČKIM PLANOVIMA.....	113

PRISTUPI, METODE, GIS, INDIKATORI, IMPLEMENTACIJA

Vojo Anđus, Mihailo Maletin METODOLOGIJA PLANIRANJA I PROJEKTOVANJA PUTEVA - - ZNAČAJAN SEGMENT ODRŽIVOG RAZVOJA SRBIJE.....	125
Mihailo Medvedev, Antonio Stojanović PROVERA PLANERSKIH PARAMETARA OPTIMALNOG I MAKSIMALNOG KORIŠĆENJA URBANOG PROSTORA - - KOMPJUTERSKI PROGRAM "MBIP" ZA BILANSIRANJE POVRŠINA, PLANERSKIH PARAMETARA I SIMULACIJU PLANSKIH EFEKATA.....	133
Brankica Milojević BANJALUKA U KONTEKSTU ODRŽIVOG RAZVOJA - MOGUĆNOSTI PRIMJENE PRINCIPA ODRŽIVOG RAZVOJA U URBANISTIČKOM PLANIRANJU U IZRADI URBANISTIČKOG PLANA BANJALUKE 2003-2015.....	139
Boško Josimović PROCENA UTICAJA AUTOPUTA NA ŽIVOTNU SREDINU PRI IZRADI PROSTORNOG PLANA INFRASTRUKTURNOG KORIDORA.....	151
Ivan Milojković PRIMENA PLANOVA DETALJNE REGULACIJE NA PROJEKTOVANJE I ODRŽAVANJE KANALIZACIJE U PRAKSI.....	161
Branko Bojović LOKALNA SAMOUPRAVA I DRŽAVA- - INTERESI I SUKOBI.....	165

Sonja Prodanović
LOKALNA AGENDA 21 OKOSNICA ODRŽIVOG
LOKALNOG RAZVOJA
- SPROVOĐENJE OLBORŠKIH
PREPORUKA..... 171

Tijana Crnčević
MESTO I ULOGA STRATEŠKE PROCENE
UTICAJA U PROCESU PLANIRANJA
INFRASTRUKTURNIH KORIDORA - PREPORUKE
ZA SEGMENT PREDEO..... 177

Ivan R. Aleksić, Zagorka Gospavić,
Milivoje Avramović
IZRADA DIGITALNIH GEODETSKIH
PLANOVA U REPUBLICI SRBIJI..... 183

Nataša Lagator, Sanja Milisavljević Muždeka
PREZENTACIJA TEMATSKIH KARATA U GIS
OKRUŽENJU ZA POTREBE PROSTORNOG
PLANIRANJA..... 187

STUDENSKI RADOVI

Vladimir Kekez
OKRUZI ILI FUNKCIONALNA PODRUČJA -
PRILOG REGIONALIZACIJI SRBIJE..... 195

Andrea Šehić
IMPLEMENTACIJA - SVRHA CELOKUPNOG
PROCESA PLANIRANJA..... 203

Ana Nikolov
BEOGRAD - GRAD NA REKAMA..... 209

URBANIZACIJA SEOSKIH NASELJA U PLANINSKIM PODRUČJIMA

Igor Marić
Božidar Manić¹

URBANISATION OF THE RURAL SETTLEMENTS IN MOUNTAIN REGIONS

The process of urbanisation is happening in parallel to: the technological development, social relations, and a number of other factors, including the level of economic power of a society, latter often being decisive.

Rural settlement's urbanisation is observed in respect to the necessary transformation of its organisational structure, and in terms of its connectivity in the network of settlements, as well as in respect of forming the new settlements or extinction of the abandoned ones.

The improvement of life in villages may be expected if these settlements are to be integrated into smaller village communities, with multifunctional centres and better infrastructure, and especially, with good connections to the urban centres, all of which are to be guided through planning activity. For a fulfilment of what has been planned, it is necessary to create the strategies, both on national and on a local level, which are clear, flexible, and feasible. It is also required to activate the 'big projects', e.g. consolidation of areas, which were abandoned long time ago, in order to create an ambience for a greater exploitation efficiency of agricultural and forest lands. The key issue is the strategy of economic development in whole, which would provide the necessary conditions for work and production, and these would sustain a high quality of living and alternative advantages of life in villages in comparison to the life in cities.

Key words: urbanisation, technology, strategic planning, transformation, comfort.

UVOD

Urbanizacija može da se posmatra kao jedinstven proces širokih civilizacijskih razmera i kao proces vezan za lokalne uslove podložne svim specifičnim odlikama regije i uticaja prirodnog okruženja. Urbanizacija je vrlo složen proces koji ima tri osnovne komponente: demografsku funkcionalnu i prostorno-fizičku.

Razvoj tehnologije po prirodi stvari bi trebalo da ubrza urbanizaciju ali često taj razvoj nije ravnomerno raspoređen ili je ograničen, tako da se sprovode određene tehnološke novine ali to nije praćeno drugim promenama koje bi trebalo da se nadovežu na prethodne: infrastruktura, komasacija, tercijalne deatnosti i sl. Očekivalo se da će moderna komunikaciona tehnologija dovesti do takve podele rada

koja će omogućiti manje migracionog kretanja. U našem slučaju informisanost je dovela do većih kretanja stanovništva jer paralelno sa razvojem informatike nisu razvijene druge pogodnosti za konforan život na selu. Sam pojam urbanizacije u selu nije jasan zato što reč urbano ili gradsko je teško poistovetiti sa pojmom sela koje se u svesti naših ljudi javlja kao značenje za zaostalost i nerazvijenost.

Ako pod pojam "urbanizacija seoskih naselja" pokušamo da podvedemo, transformaciju seoskih naselja u procesu urbanizacije, možda će predmet razmatranja i pojmovnik biti prihvatljiviji.

Podemo li od različitih pristupa urbanizaciji, koji mogu biti: društveni, ekonomski, tehnološki, demografski ili, recimo, ekološki, jasna je slika o kompleksnosti i slojevitosti odnosa sela i urbanizacije.

Naše selo je u mnogo čemu doživelo stagnaciju, a naročito sela u planinskim područjima. Posle značajnog napretka u periodu šezdesetih do osamdesetih godina padom društvenog standarda, zaustavljen je i tehnološki razvoj, došlo je do migracija i nepovoljne demografske strukture stanovništva, a ekološki uslovi usled nedostatka infrastrukture su se pogoršali. Naročito se sve navedeno odrazilo na planinska sela čija se populacija smanjuje a neka su sasvim napuštena.

Rade se studije, u posledenje vreme ima dosta naučnih skupova ali nema celovitog programa za stvaranje strategije, na lokalnom i državnom nivou, kojom bi se definisao dugoročan plan razvoja ruralnih područja i u okviru njih planinskih.

Očuvanje sela, kao parola, bez jasno sprovedenih konkretnih mera, je takođe jedan eufemizam kojim želimo, upravo zbog nedostatka strategije, da utičemo na njegov razvoj. Pod očuvanjem se smatra disperzno poimanje očuvanja svih sela. Slika mreže naselja planinskih sela, koja su na ivici opstanka u populacionom smislu, je vrlo rečita i jasno je da su seoska naselja u planinskim predelima upravo ona koja izumiru.

Radi ispravnih strateških opredeljenja bilo bi potrebno stalno proveravati strukturu seoskih naselja, njihov rast ili smanjenje i racionalno postavljati pitanje njihove budućnosti.

Linearno i ravnoopravno tretiranje svih naselja je neispravno i metodološki neobjektivno pošto su različiti uslovi njihovog postojanja i daljeg razvoja ili stagancije. Postavlja se pitanje formiranja novih naselja koja bi bila racionalna, podržana tehnološkim razvojem, jasnim privrednim i poljoprivrednim orijentacijama i ekološki ispravna.

Za ovakvu orijentaciju, koja bi upravo bila u funkciji urbanizacije sela, neophodni su državni programi strategija razvoja agro-ruralne privrede i subvencije koje bi vremenom uticale na transformaciju u prostoru. Trebalo bi gasiti neracionalna i devastirana naselja i omogućavati formiranje novih na pogodnijim mestima za život i rad, kao i na mestima od interesa za bezbednost države.

¹ mr Igor Marić dpl.inž.arh., istraživač saradnik, IAUS;
Božidar Manić dipl.inž.arh., IAUS.

IZGLED BUDUĆEG SELA I PONUĐENI MODELI

Selo bi danas trebalo da postane naselje sa karakteristikama urbanih sredina: parkovima, trgovima, sekundarnim i tercijarnim delatnostima i interaktivno bliskih veza sa susednim seoskim naseljima kao dopunu ukupnoj ponudi u formi malih konurbacija. Ovakav koncept je neophodan jer nije moguće u okviru jednog seoskog naselja razviti dovoljan broj sadržaja koje zahteva savremeni stanovnik sela. Aspekt povezivanja više sela je naročito bitan jer stvara osećaj veće sredine u kojoj sadržaji kulture, turizma, obrazovanja, trgovine imaju svoju ekonomsku opravdanost i sa socijalnog aspekta stvaraju zajednicu koja obezbeđuje dovoljnu količinu izbora a ne prerasta u amorfni organizam koji bi mogao da negira karakter simbioze naselja i prirodnog okruženja.

Posmatrajući ideju razvoja koja podrazumeva urbanizaciju sela, potreban je oprez jer lako može iz seoskog naselja da se koncentracijom delatnosti sklizne u veće urbane celine i kompromituje osnovna ideja. Urbanitet i oblikovanje centra sela trebalo bi da se razlikuje od gradskog centra, odnosno da ne naginje stvaranju manje varošice. Upravo u dimenziji spontanosti i planskog elementa leži specifičnost organizacije seoskog centra. Da bi se ovo ostvarilo, bitno je formirati jasne standarde, kriterijume i normative koji će omogućavati razvoj ali i kontrolu. Fenomen prigradskih naselja je izrastao iz nedovoljno planski shvaćene urbanizacije, nemogućnosti intervencije države u prostoru i kratkom vremenu tako da, iako to deluje futuristički, sutra možemo da dobijemo gradove na rubovima sela i samim tim stvorimo nove anomalije urbanizacije. Ova pretpostavka je moguća s obzirom da ne postoje, za sada, jaki državni kontrolni mehanizmi koji bi to sprečili.

Piktoralno selo sa ekstezivnom poljoprivredom je u mnogim razvijenim evropskim zemljama kategorija koja takoreći ne postoji i svodi se na vrlo male enklave sa po jednim ili nekoliko domaćinstava, dok su urbanizovana seoska naselja obrazac koji je razvijen i koji se razvija. Razlika između modela koje Srbija baštini i razvijenih modela urbanih naselja je vidna i kod nas ako se uporede naselja u Vojvodini i u užoj Srbiji. Vojvođanska sela imaju jasan urbanistički sistem koji upućuje na programiran način organizacije sela. Jasno je da bi se ostvario razvoj racionalnog naselja u planinskim područjima, ono mora da se spusti u podplaninske zone, a tipično planinska naselja nemaju velike razvojne mogućnosti u budućnosti osim kao specijalizovana sela ili ako u prostornom i ekonomskom smislu imaju za to pogodnosti.

U istraživačkim radovima obavljenim za Staru planinu², Valjevske planine³, područje oko Gamzigrada⁴, ponuđeni su planerski dugoročni programi koji nisu do sada zaživeli iz već napred pomenutih razloga - ekonomske nerazvijenosti i

² Prostorni plan područja posebne namene sportsko rekreativnog kompleksa "Babin zub" na Staroj planini - IAUS, 1984.

³ Programa razvoja turizma Valjevskih planina - IAUS 1984.

⁴ Prostorni plan područja arheološkog nalazišta Romulijana - Gamzigrad - IAUS 2004. god.

nemanja jasnih državnih ciljeva i operativnih programa, i nedovoljne operativnosti lokalne zajednice.

Primeri koji su nabrojani su upravo računali na regionalni karakter i razvoj komparativnih prednosti: turizma, zdravstva, rekreacije, čiste industrije, tehnološki usavršene poljoprivrede, kulturno istorijskog nasleđa i mogućnosti racionalne opremljenosti infrastrukturom.

Modeli koji su predloženi u Studiji za PPPN SPC "Babin zub" na Staroj planini upravo se baziraju na unapređenju postojećih seoskih naselja, prostorno reorganizovanog i zgusnutog, što se odnosi na Baltu Berilovac, Crni Vrh i Jušticu, koja se nalaze u podnožju planine 400 - 600 m n.v. zatim Trestena Čuka kao konzervirano naselje - živi etno spomenik na visini od oko 900 m n.v. i niz specijalizovanih naselja za turizam, zdravstvo i rekreaciju (Turla, Del, Mezdreja, Brankova Čuka). Ceo ovaj sistem je oslonjen na dva sportska centra, kao dva pola sa hotelima i turističkim sadržajima: "Jabučko Ravnište i Golema Reka. Ovakav model zadovoljava niz funkcija: rekonstrukciju postojećih naselja sa kompatibilnim sadržajima, formiranje novih, privredni razvoj, pa i bezbednosnih, zato što zadržava stanovništvo u pograničnim selima.

I posle dvadeset godina na Staroj planini je urađeno vrlo malo da bi se planski realizovali programi a neki drugi model od strane države nije ponuđen. Veći deo posla je ostavljen lokalnoj samoupravi koja zbog loše privredne situacije, zatim i parcijalnih interesa, ne realizuje skoro ništa ili, što je još gore, narušava prostor neplanskim akcijama.

Osnovno pitanje danas je da li ostati pri izloženom planu razvoja Stare planine ili posle dvadeset godina kreirati novi model koji će više uvažiti realno stanje nepostojanja Strategije.

Ovde se postavlja i drugo pitanje, ko upravlja tranzicijom i kako se ona reperkutuje u prostoru i koje su posledice na urbanizaciju sela, posebno planinskih?

I na jedno i na drugo pitanje je teško dati odgovore bez iskazivanja jasnog interesa za preduzimanje aktivnosti koje bi vodile realizaciji - rešenju koje je ponuđeno ili modifikovanom. Nova rešenja bi se opet bazirala na istim resursima i logici razvoja naselja, a izmene bi trebalo da se odnose na poboljšanje ukupnog buxeta (dohodovni bilans) i insistirale na pragovima razvoja koji su ekonomski i planerski ispravni i mogući.

Prilikom izrade PPP namene arheološkog nalazišta Romulijana, uočene su značajne pogodnosti sela Zvezdan i Gamzigrad. Selo Zvezdan⁵ ima izuzetan položaj: sa jedne strane se naslanja na grad Zaječar, sa druge tangira prostor arheološkog nalazišta. U selu postoji značajan fond objekata narodne arhitekture koji, nažalost, nepovratno propada. U selu ili u njegovoj blizini se nalaze objekti industrijske arheologije. Pored reke Crni Timok je kupalište i samo selo ima predispozicije da bude urbanizovano: ima mali neuređeni trg, crkvu sa portom, dve seoske zadrug

⁵ Iako ovo nije planinsko, ono ima značajne modelske karakteristike i primer je kako i kod povoljnih uslova za razvoj nema dovoljno inicijative.

(staru i novu). Pored toga što je predviđeno Prostornim planom njihovo uređenje i dopuna novim funkcijama, niko, pa ni lokalna zajednica ne prilazi ovom programu sistematski i strateški. Većina stvari se odvija stihijno, neophodna higijena života u selu se ne ostvaruje i značajni potencijali su umrtvljeni i polako nestaju. Primer sela Zvezdan je upozoravajući, naročito zato što je ono u takvom položaju da su ciljevi relativno lako ostvarljivi zbog povoljnog položaja i u odnosu na grad, i na atraktivno okruženje i na relevantne ekonomske potencijale, a posebno zbog arhitekture koja bi mogla da, bez većih ulaganja, da bude u funkciji živog etno-sela sa visokim stepenom privlačnosti. Za očuvanje ovog dela narodne baštine bi trebalo da bude zainteresovana država i da pomogne u njegovoj realizaciji.

Selo bi trebalo da bude orijentisano ka savremenom životu ali je ujedno i jedino mesto gde tradicionalna narodna arhitektura može da bude sačuvana u različitim oblicima: izvornom, modifikovanom i putem izgradnje novih kuća kojima je tradicija uzor i inspiracija. Moguće je primeniti niz principa: stilizacija, transportovanje, delimični uticaji pa i kopiranje ako se to uklapa u ambijent. Sve ovo podrazumeva u prvom redu korišćenje prirodnih materijala iz okruženja, odgovarajuću veličinu objekata i proporciju kao i negovanje autohtonih zanatskih veština.

Primeri iz cele Evrope potvrđuju da su upravo seoske sredine u savremenim uslovima svojevrsni čuvari autohtonog građenja, tradicije i izvorne kulture.

Iz nekoliko primera navedenih u ovom radu se uočava da modeli postoje ali da nedostaju mehanizmi koji bi privukli sredstva i angažovali stanovnike da učestvuju u kreiranju ciljeva i u njihovoj realizaciji. Prilikom javnih izlaganja planskih opredeljenja pojedinac ili interesna grupa ne utiče značajno na koncept i suštinski ne vidi opšti interes koji bi trebalo da bude primaran već se, obično, interesuje za parcijalne lične interese. Ceo sistem uključivanja šire društvene zajednice u planiranje je zanemarljiv i institucionalno i praktično nerazvijen. Nije dovoljno samo proizvoditi uredno napravljene palnove ako nisu urađeni na osnovu programskih opredeljenja u kojima učestvuju oni koji treba i da ih sprovedu.

Možemo da konstatujemo da se kod nas sporo i nedovoljno radi na planskoj dokumentaciji i da državna podrška sa fleksibilnim operativnim planovima izostaje. Privatizacija je selektivna, poljoprivreda je ostavljena pojedincu i ponekad sporadičnim eksczesnim situacijama koje provociraju trenutna, a ne dugoročna rešenja. Tradicionalno planinski stočarski krajevi su ostali bez stoke, ljudi napuštaju sela i stvaraju masu nezaposlenih vršeći pritisak na velike gradske centre jer ni u manjim gradovima ne nalaze posao. Upravo kada sagledamo kretanja u ovom svetlu, postaje jasno da administrativna podela na regije i lokalne zajednice nema realne mogućnosti da obavi značajan deo svog posla jer za to nema instrumente - urbanizacija sela će i dalje stagnirati.

Onog trenutka kada lokalna zajednica dobije značajna prava pri odlučivanju, odmah će se postaviti pitanje sredstava. U momentu kada privreda u većini regiona ili manjih sredina ne funkcioniše - poljoprivreda je, u većem delu

Srbije zaostala tehnološki, mala privreda je još uvek nisko akumulativna i infrastruktura je nedovoljno razvijena - kako će i sa kojim obrtnim sredstvima lokalna uprava funkcionisati? Urbanizacija planinskih sela, čak i tamo gde se turizam razvija, na Kopaoniku, Zlatiboru, Divčibarima, Tari, nije napredovala zato što se, osim samih turističkih centara nije planski ulagalo i u selo. Ideja o seskom turizmu, individualnim uslugama pojedinačnih domaćinstava, zbog nerazvijene infrastrukture i neuređenog sela nije zaživela u širim razmerama.

ZAKLJUČAK

Planinska sela su evidentno u krizi opstanka samim tim što ih napušta stanovništvo a, sa druge strane, masovno propadaju fizičke strukture pa i vredni etno-spomenci narodnog neimarstva. Životna sredina u samim selima se pogoršava zbog neadekvatnih higijenskih mera i nedostatka odgovarajuće infrastrukture.

Realna analiza potencijala planinskih područja, sa predlozima koji bi bili takvi da može i manje ekonomski sposoban pojedinac ili manja grupa da investira, sa dugoročnim planskim i strateškim opredeljenjima su neophodni instrumenti za novi razvojni ciklus, bolju sliku sela i način života u njima.

Uz stalno statističko praćenje nekoliko osnovnih parametara: broj i struktura stanovnika, veličina poseda, način sanbdevanja, nedostajuće potrebe, koji utiču na život u selu i anketiranje stanovništva o njihovim željama, došlo bi se do podataka koji bi bili dragoceni za dugoročne prognoze. Planiranje preraspodele i stvaranje nove funkcionalne mreže naselja, ukрупnjavanje poseda i formiranje ambijenta za komforan život i dobrim vezama sa gradovima su preduslovi za urbanizaciju sela i, samim tim, za njihov opstanak, progres i tendenciju da se ljudi opredele za život i rad u njima. Sigurno da tu svoje mesto treba da ima kooperativno preduzetništvo ili zadružno udruživanje.

Posebno bitan aspekt u konkretnoj realizaciji savremenih naselja je urbanističko rešenje naselja, kao i sama arhitektura naselja. Revitalizacija naselja, formiranje novih, očuvanje starih, trebalo bi da budu takvi da, osim funkcionalnih odlika, imaju i arhitektonske karakteristike koje im daju specifičan regionalni izraz. Oslonac na regionalnu arhitekturu i bioklimatske principe projektovanja bi trebalo da budu osnovni ciljevi. Selo bi trebalo da bude tako uređeno da u njemu žele da živi i nepoljoprivredno stanovništvo

Jasno je da za rešenja koja bi ubrzala urbanizaciju sela treba angažovati više aktera koji bi, sa jasno iskazanim opredeljenjima u vidu dokumenta, pokrenuli javnost, lokalnu i državnu upravu, privatni sektor, a naročito mlađu radno sposobnu populaciju, koja bi na ovaj način upravljala svojom budućnošću.

LITERATURA

1. D. Tošković: "Urbana sredina i urbanizacija - zemlje u razvoju; Naučna knjiga, Beograd, 1989.
2. Enciklopedija: Životna sredina - održivi razvoj.
3. Zbornik radova, UU Srbije: "Selo u novim razvojnim uslovima", Kraljevo, oktobar 2002.
4. Zbornik radova, urednici: Z. Radosavljević, V. Šećerov, M. Pejić; Lokalna samourpava u planiranju i uređenju prostora i naselja - stručna pitanja; Geografski fakultet Beograd, maj 2004.
5. Zbornik radova, grupa autora: "Planiranje razvoja lokalne zajednice; Geografski fakultet, Beograd, maj 2004.
6. Zbornik radova, urednici: R. Malobabić, M. Čuturović, M. Ralević; "Planiranje i uređenje sela i ruralnih područja; Udruženje urbanista Srbije, Banja Vrujica, 2004.
7. Zbornik radova: D. Dabić, I. Marić, R. Micić, N. Spasić; "Stara planina", Knjaževac, 82 - 83.
8. Prostorni plan Republike Srbije, Beograd, 1996.
9. I. Marić: "Savremena interpretacija tradicionalnih arhitektonskih obrazaca u seoskoj arhitekturi"; Časopis "Arhitektura i urbanizam", br. 12/13, IAUS, Beograd, 2003.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.131.1:711 (082)

**НАУЧНИ скуп Одрживи просторни, урбани и
рурални развој Србије (2004 ; Београд)**

Zbornik radova / Naučni skup Održivi
prostorni, urbani i ruralni razvoj Srbije,
Beograd, decembra 2004. godine ; [urednici
Dimitrije Perišić ... et al.]. - Beograd :
Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije,
2004 (Zemun : SGR žig). - 213 str. : ilustr. : 30 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki
rad. - Abstracts

ISBN 86-80329-39-8

1. Перишић, Димитрије

а) Просторно планирање - Одрживи развој -
Зборници

COBISS.SR-ID 118131212